

del treball que l'autora està duent a terme sobre les cartes de Jeroni Pujades i que hauria de finalitzar amb la publicació de tot l'epistolari. Miralles identifica el corpus de l'epistolari pujadià dins el *Flosculi* i el *Dietari*, centrant aquí la seva atenció sobre el primer. D'aquesta anàlisi, entre altres coses, sorgeix la necessitat de considerar totes les obres de Pujades en el seu conjunt, vist els nombrosos lligams que Miralles estableix entre el *Flosculi* i les cròniques, quelcom ja remarcat per altres editors de la *Corònica* al segle XIX.

A part d'aquestes contribucions el volum és particularment interessant, ja que inclou un ric apèndix (53 pàgines) en el qual es transcriuen alguns dels pròlegs a les cròniques: els del mateix Pujades, tant els de les versions en català com les del castellà, i els d'alguns traductors i editors com Ramon Ferrer, Pedro Àngel de Tara-

zona, Fèlix Torres Amat, Albert Pujol i Pròsper de Bofarull.

El volum conclou amb el catàleg complet de les obres de Pujades i dels estudis crítics.

Juntament amb la propera publicació de les actes del congrés Jeroni Pujades i el seu Temps, celebrat a Barcelona el 14 i 15 d'abril de 2011 i organitzat per la mateixa Eulàlia Miralles, aquest volum constitueix un instrument de treball de referència, tant per als qui vulguin apropar-se per primera vegada a la figura de Pujades, com per als especialistes que es dediquen a l'estudi de la historiografia, la cultura i la llengua catalana durant l'època moderna.

Andrea Ricci

Universitat Autònoma de Barcelona

SOLÀ I COLOMER, Xavier (2010)

El monestir de Santa Maria d'Amer a l'època moderna: religió, cultura i poder de la reforma benedictina a vigília de les desamortitzacions (1592-1835)

Barcelona: Fundació Noguera, 2 vols.

La història monàstica catalana ha pogut tancar un capítol més de la seva extensa i poc estudiada història, la dels monestirs, unes de les principals institucions dels períodes medieval i modern, sense la importància dels quals no es pot entendre la història del nostre país. *El monestir de Santa Maria d'Amer a l'època moderna: religió, cultura i poder de la reforma benedictina a vigília de les desamortitzacions (1592-1835)* és el resultat d'un llarg període de consulta documental i bibliogràfica, fet per un gran coneixedor del territori amb un exhaustiu rigor metodològic. L'autor és Xavier Solà i Colomer, nascut a Sant Feliu de Pallerols l'any 1972, que és doctor en Història Moderna, professor d'ensenyament secundari, màster en Museologia i Patrimoni i col·laborador de l'Institut de Recerca Històrica de l'Uni-

versitat de Girona. És membre també de les juntes del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca i de l'Esbart de la Vall d'Hostoles. La seva tesi doctoral, presentada l'any 2005 i titulada *La Reforma Catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, sota la direcció de Joaquim Puigvert i Solà, és un extens treball d'un miler de pàgines amb tres-centes més d'annexos, que tracta sobre la implantació de la reforma catòlica, impulsada pel Concili de Trento, en un conjunt de parròquies dels bisbats de Girona i de Vic entre les darreries del segle XVI i finals del XVIII. És una excel·lent obra per entendre l'evolució de l'Església a Catalunya durant el període modern. L'autor ha fet també diferents treballs d'història local de la Garrotxa, molts dels quals han estat

publicats en forma d'articles o de capítols de llibre.

El llibre que ressenyem, dedicat al monestir benedictí de Santa Maria d'Amer durant l'època moderna, és un extens treball publicat en dos volums. El primer té un total de 363 pàgines, mentre que el segon en té 435. En total, d'aquestes 799 pàgines, 613 constitueixen la matèria del llibre i les 186 restants formen l'annex documental. El llibre va ser editat l'any 2010 per la Fundació Noguera, com a resultat d'haver estat guardonat l'autor amb la Beca Raimon Noguera d'Història Moderna i Contemporània, que concedeix aquesta fundació. El llibre està dividit en dos grans blocs: un primer, titulat «L'espai i els homes», i un segon, titulat «El temps: entre les reformes i les desamortitzacions». El primer bloc segueix una estructura de continguts més transversals en el temps, mentre que en el segon se segueix una seqüència cronològica.

En el capítol dedicat a «L'espai i els homes» se'ns parla del domini territorial del monestir, és a dir, de tot el conjunt de possessions territorials que tenia el monestir i la renda que aquestes li generaven. Es pot veure com les possessions territorials del monestir d'Amer formaven un espai força compacte i situat a les proximitats d'aquest. L'excepció més rellevant era el monestir de Santa Maria de Roses, que des de 1592 havia passat a ser un priorat agregat al monestir d'Amer. Aquest també tenia el seu patrimoni territorial concentrat a la plana empordanesa. La gestió del domini territorial del monestir va contribuir al desenvolupament de la caixa comuna, l'arxiu monacal i la notaria d'Amer, ja que, a mesura que avançaven els segles xvii i xviii i els municipis anaven aconseguint poder, era important per al monestir tenir les escriptures de propietat a punt per poder fer front a tots els plets i processos judicials incoats a la Reial Audiència pels municipis que buscaven deturar els pagaments de drets i de censos que consideraven abusius.

Més enllà de les possessions territorials, el monestir disposava també del control d'unes jurisdiccions eclesiàstiques, d'entre les quals destacava la parròquia de Sant Miquel d'Amer, així com també altres parròquies de la zona i algunes capelles i ermites que estaven sota la cura dels monjos d'Amer. El control d'aquestes jurisdiccions i la provisió de rectors va acabar enfrontant sovint el monestir amb els bisbes de Girona i de Vic, que no volien perdre el control de les parròquies.

Al mateix temps, se'ns analitza en aquest capítol l'evolució arquitectònica del conjunt monacal. D'entrada, és important per entendre la història arquitectònica del monestir l'impacte que hi van tenir els terratrèmols de l'any 1427, que afectaren bona part de les esglésies de Santa Maria i de Sant Miquel i les altres dependències de la comunitat. Durant la segona meitat del segle xv el monestir va viure un important procés de reformes, que, durant el període modern, va continuar amb nous edificis i ampliacions. Paral·lelament, el barroc va deixar també la seva empremta artística al monestir a través de la construcció de grans retaules per a l'església, malauradament desapareguts durant la Guerra Civil espanyola del segle xx.

Aquest capítol també ens parla del desenvolupament del poder municipal d'Amer, organitzat en el si de la universitat d'Amer, constituïda durant la segona meitat del segle xv. S'hi detallen els seus ingressos i les seves competències. Un dels principals edificis municipals era l'hospital de pobres. També es dediquen algunes pàgines a les infraestructures, els ponts i camins construïts per iniciativa del monestir, de la universitat o de particulars, que tant van facilitar les comunicacions dels habitants de la vall d'Amer.

I per concloure aquest primer bloc dedicat a «L'espai i els homes», s'expliquen els orígens de la població i vila d'Amer, i es documenta detalladament l'origen i la composició social de tota la comunitat monàstica del monestir de Santa

Maria. Pel que fa a l'origen geogràfic, hi predominaven els monjos nascuts al territori, al mateix bisbat de Girona, i pel que fa al seu estatus econòmic, majoritàriament, com a gairebé tots els monestirs mitjans o petits, eren monjos procedents de les classes populars, mitja o baixa. Són pocs els casos de monjos d'Amer nascuts en el si de famílies aristocràtiques, i aquests acostumaven a promocionar-se ràpidament. Se'ns ofereixen també les nòmines dels abats de Santa Maria d'Amer, dels priors, dels sagristans, dels cambrers, dels infermers, dels almoners, dels rectors de l'església parroquial de Sant Miquel i dels priors del Coll i de Sant Tomàs, com també se'ns documenten els diferents beneficis que posseïa el monestir i els recursos per al seu sosteniment, i la resta de personal que integrava la comunitat monàstica. Al final, es dediquen algunes pàgines a parlar sobre la vida comunitària, l'activitat monacal, l'administració interna del monestir i la seva devoció i culte.

El segon bloc del llibre, «El temps: entre les reformes i les desamortitzacions», a l'inici del segon volum, ens explica el pas de la història pel monestir, amb especial incidència en els períodes més convulsos, des de les reformes catòliques del segle XVI fins a les desamortitzacions del segle XIX, que van suposar la fi de la vida monàstica. Es pot veure com va afectar la reforma benedictina al monestir amb l'annexió de l'abadia de Santa Maria de Roses i del priorat de Santa Maria del Coll l'any 1592. S'hi expliquen les dificultats que comportaren els abats comandadors i els efectes del bandolerisme sobre el monestir. Se'ns parla també de les crisis del segle XVII, d'entre les quals hi trobem la conflictivitat creixent entre el monestir i la parròquia, el bandolerisme modern, la Inquisició, el pas de la Guerra dels Segadors (1640-1659) per Amer i rodalies i els allotjaments de les tropes, i la presència de pestes, fams, sequeres i altres calamitats. D'entre les seqüeles de la Guerra dels Segadors, hi ha la destrucció de l'església de Sant Miquel, d'una part

important de dependències del monestir i d'edificis civils, que es va produir el febrer de 1657, quan s'enfrontaren a Amer els terços de Castella amb els soldats francesos i miquelets catalans que estaven allà fortificats. També la Guerra dels Nou Anys (1689-1697) va deixar el seu testimoni a Amer amb el saqueig i l'incendi de la vila i monestir per les tropes franceses l'any 1696. Continuant amb guerres, el llibre ens explica el pas de la Guerra de Successió (1705-1714) per Amer, i va empitjorar a partir de 1711 per la presència dels exèrcits borbònics sobre el territori i els enfrontaments que s'hi produïen entre aquests i els miquelets. Es continua amb la recuperació i moment esplendorós que va viure el monestir d'Amer a mitjan segle XVIII, el creixement de la conflictivitat amb els bisbes de Girona i de Vic, l'augment dels ingressos derivats de la creació d'aniversaris i de misses, i la pràctica administrativa i econòmica de la parròquia, reflectida en la consuetud de 1789. I per concloure aquest bloc, se'ns parla del pas de la Guerra del Francès per Amer l'any 1810 i dels convulsos moments de les desamortitzacions, que van suposar l'exclaustració del monestir l'any 1835 i la posterior venda i subhasta de les seves terres.

En conclusió, el llibre *El monestir de Santa Maria d'Amer a l'època moderna: religió, cultura i poder de la reforma benedictina a vigília de les desamortitzacions (1592-1835)* és una història total del monestir de Santa Maria d'Amer; és la recuperació detallada de la vida del monestir i del poble d'Amer, tan íntimament vinculats l'un amb l'altre. Aquesta història total del monestir d'Amer és en bona part el resultat de les llargues i feixugues jornades dedicades a la consulta dels diferents arxius: l'Arxiu Municipal d'Amer (AMA), l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG), l'Arxiu Històric de Girona (AHG), l'Arxiu Episcopal de Vic (AEV), l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) i l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat (AAM), juntament amb els fons de la

Biblioteca de Catalunya (BC), la Biblioteca de l'Arxiu Episcopal de Vic (BAEV), la Biblioteca Marià Vayreda, d'Olot (BMV), i la Biblioteca Tomàs de Lorenzana, de Girona (BTL). En definitiva, un excel·lentíssim i completíssim treball d'investigació històrica que situa, i amb categoria, Santa Maria

d'Amer dins del mapa de la història dels monestirs catalans.

Francesc Serra i Sellarés
IES Moianès

BAÑOS DE VELASCO Y ACEVEDO, Juan (2011 [1680])

Política militar de príncipes

Madrid: Ministerio de Defensa (Colección Clásicos), 408 p.

Estudio introductorio y edición crítica y anotada de Manuel-Reyes García Hurtado

La Colección Clásicos del Ministerio de Defensa es una iniciativa encaminada a dar a conocer los principales textos que determinan el pensamiento militar de nuestro país, incluidos aquellos títulos procedentes de la Antigüedad, no siempre disponibles editorialmente. Laudable objetivo, pues la línea de la literatura *de re militari* ha sido ignorada en su conjunto hasta fechas muy recientes en España, en que comenzó a atraer la atención de la crítica de mano de los medievalistas, como los seminales trabajos de Martín de Riquer, y de los estudiosos del mundo grecolatino, bajo el abrigo de editorial Gredos.

Sabido es que escritores como el Marqués de Santillana, el Príncipe don Juan Manuel o el Marqués de Villena escribieron «Libros de Guerra», y que en la Edad Media y en el primer Renacimiento hubo pasión por la materia bélica a modo de ficción literaria, de manual práctico o de puro documento histórico o en sus distintas combinaciones, documentándose en la Antigüedad Clásica, porque los ejércitos de la Baja Edad Media se parecen al romano del siglo IV d.C. más que a los de ninguna otra época. Incluso en tiempos de Napoleón hubo algún ultraneoclásico que pretendía que se empleasen ciertas tácticas de los griegos y romanos, como el jesuita Vicente Requeno (1743-1811). Ciertamente el lector de los siglos medievales y aún el del siglo XVI, a menudo, no buscaba en

las crónicas otra cosa que guerras, campañas militares y actos de armas, y los literatos satisfacían ese gusto en la literatura de ficción, como en el caso del *Amadís de Gaula* o en el de *Tirante el Blanco*. Por eso esta literatura, que pudiéramos llamar «menor», interesa por igual a los medievalistas, a los estudiosos de la literatura áurea, a los especialistas en el mundo clásico grecolatino y, por supuesto, a los historiadores (y no sólo a militares), pues los hechos guerreros siempre han sido motores principales del proceso histórico.

Este reseñador confiesa que no tenía la más mínima noticia de la existencia del libro que comentamos, pues no aparecía mencionado en los más acreditados manuales de la literatura barroca. Nos acercamos a esta obra atraídos por la acreditada pericia en el tema de su autor, el profesor de la Universidad de la Coruña (campus de Ferrol), quien ya en el 2006 había preparado para esta misma colección la magnífica edición de las *Máximas para la Guerra* del II marqués de la Mina (Sevilla, 1690 - Madrid, 1767). También por un doble interés particular en relación con dos obras, cuya edición estamos preparando, *El maestro del príncipe*, del inquisidor Fernández de Otero, y los *Principios, progresos, perfección, pérdida y restablecimiento del antiguo arte de hablar desde lejos en la guerra, sacado de los escritores griegos y romanos, y adaptado a las necesidades de*